

ยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

Communities Participation on Strategic Management of Wang River

ขวัญณา สุขคร (Khwannapa Sukkorn)*

พัชพร วิภาศรีนิมิต (Patchaporn Vipasinimit)**

สิริณัฐเศรษฐ สุภาจันทรสุข (Siranathaseth supachantarasuk)***

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กระบวนการจัดการลุ่มน้ำวัง ระดับการมีส่วนร่วม และปัญหาอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวัง และวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวัง รวมทั้งเสนอแนวทางและยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งผลจากการวิจัยจะก่อให้เกิดประโยชน์ ทั้งทางด้านวิชาการ ด้านนโยบาย ด้านสังคมและชุมชน และด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมทั้งประโยชน์ด้านการศึกษาวิจัยและพัฒนาหลายประการ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการจัดการลุ่มน้ำที่มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับพื้นที่ ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรเป้าหมาย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วยผู้บริหาร บุคลากรภาครัฐที่รับผิดชอบ ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ คณะกรรมการอนุกรรมการจัดการลุ่มน้ำวัง ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน และประชาชนในพื้นที่ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสำรวจ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และการจัดประชุมกลุ่ม ประชุมเชิงปฏิบัติการ และจัดประชุมวิพากษ์การวิเคราะห์ และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย วิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและข้อมูลเชิงปริมาณ

การวิจัยในครั้งนี้ ได้ดำเนินงานครบถ้วนทุกขั้นตอนตามกรอบคิดที่นำเสนอไว้ในระเบียบวิธีวิจัยและได้นำผลจากการศึกษามาวิเคราะห์ สังเคราะห์โดยได้ผลสรุปดังนี้ การดำเนินงานของการจัดการลุ่มน้ำวัง ทั้งในส่วนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำมีรูปแบบใกล้เคียงกัน สามารถแบ่งรูปแบบการดำเนินงานของการจัดการลุ่มน้ำวังออกเป็น 4 รูปแบบสำคัญ คือ 1) รูปแบบการจัดการโดยรัฐ 2) การจัดการโดยหน่วยงานภาคเอกชน หรือ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) 3) การจัดการโดยชุมชน 4) การจัดการตามแนวทางการดำเนินงานของ “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ”

* หัวหน้าโครงการวิจัย email : khwanlanna@windowslive.com

** ผู้ร่วมวิจัย email : bamboo_gui@hotmail.com

*** ผู้ร่วมวิจัย email : phumsupa@hotmail.com

ศักยภาพความพร้อมและ ปัญหา อุปสรรค ในการจัดการลุ่มน้ำวัง จากการศึกษาพบว่าการจัดการลุ่มน้ำวังทั้ง 4 รูปแบบมีศักยภาพความพร้อมของการจัดการลุ่มน้ำวังในหลายด้านประกอบด้วย ศักยภาพและความพร้อมทางด้านทรัพยากรสนับสนุนของภาครัฐ การมีหน่วยงานกลางประสานเชื่อมโยงพื้นที่ภายในลุ่มน้ำทั้งระบบ ความเข้มแข็ง และวิสัยทัศน์ของผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ท้องถิ่น และความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรร่วมของชุมชน และขณะเดียวกันก็มีปัญหาอุปสรรคในการจัดการลุ่มน้ำวังในหลายด้านเช่นกัน อาทิ การจัดการแบบแยกส่วนของภาครัฐ การจัดการที่ขาดองค์ความรู้ และส่งเสริมองค์ความรู้ การจัดการของภาครัฐที่ขาดการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมและการเข้าถึงสภาพปัญหาอย่างแท้จริง การจัดการของภาครัฐที่ขาดการรับรู้และการนำไปปฏิบัติ การจัดการที่ขาดการรับรู้และการนำไปปฏิบัติตามแนวทางสะท้อน ที่เป็นจริงจากชุมชน การจัดการของภาครัฐในลักษณะ Top – down ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงานผู้นำชุมชนขาดวิสัยทัศน์ ความมุ่งมั่นและความเข้มแข็งในการดำเนินงาน

การวิจัยในครั้งนี้ได้ดำเนินงานครบถ้วนทุกขั้นตอนตามกรอบคิดที่นำเสนอไว้ในระเบียบวิธีวิจัยและได้นำผลจากการศึกษามาวิเคราะห์ สังเคราะห์โดยได้ผลสรุปซึ่งสามารถอธิบายในรูปของ KHOMKHWAN Model โดยมีรายละเอียดประกอบด้วย 1) K = Knowledge Management Dimensions สร้างความรู้ความเข้าใจโดยการจัดการความรู้ในทุกมิติ 2) H = Human Resource Development and Leadership Motive Building สร้างคนและผู้นำในการขับเคลื่อน 3) O = Organizing for Collaborative Management จัดทำโครงสร้างการจัดการร่วมกัน กฎ กติกา และธรรมนูญชุมชน 4) M = Management for Creative Practice การจัดการเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ และการดำเนินงานในรูปแบบต่าง ๆ 5) K = Knowledge Sharing from Operational Experiences จัดการความรู้รอบที่ 2 ข้อมูลย้อนกลับ สร้างการยอมรับ เห็นประโยชน์ร่วมกัน 6) H = Homeland Natural Resource Awareness พัฒนาสมาชิกในชุมชน สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และสร้างความรู้สึกรู้สึกเป็นเจ้าของในทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันของคนในชุมชน 7) W = Wisdom Integrated Locally and Modernly การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการสมัยใหม่ เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ นำไปสู่การสร้างต้นแบบการจัดการและขยายต่อแนวคิด 8) A = Authentic Activities Continuously กิจกรรมที่มีอย่างต่อเนื่อง ยึดโยงการอนุรักษ์กับความเชื่อของชุมชน และฐานภูมิของแผ่นดินสื่อสาร สร้างจิตสำนึกอย่างต่อเนื่อง 9) N = Networks for Community Integrated Management สร้างเครือข่าย และชุมชนต้นแบบในการจัดการลุ่มน้ำแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

คำสำคัญ : การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวัง

Abstract

This research aimed to analyze the processing management for Wang basin, the level of public participation as well as the problems and obstacles in Wang basin management and to analyze factors that affected the success of public participation in basin management, including the approaches and strategies with the community's participation. This study is qualitative research. The research result will be beneficial in academic, policy planning, society and community including natural resource and environmental management especially in Wang basin area. This study adopted qualitative research which targets to population and key respondents composing of executive, governmental officer, expert, academician, sub-committee of Wang basin management, head of community, local savant and local people in the area. Collecting data by survey, questionnaire, interview, focus group, workshop, critical meeting collaboratively, and the data was analyzed and presented both in qualitative and quantitative ways according to the research objectives.

The results of the study of Wang basin management in the past showed the similarity among upstream, middle stream and downstream of management process. Four patterns of process for Wang basin management were classified as follows: 1) government management process 2) private sector or NGO management process 3) community management process and 4) management process based on the operational guidelines; "Royal Project"

In terms of potential and availability, including problems and obstacles in Wang basin management, the results of the study showed that the four patterns of Wang basin management had the potential of readiness in aspect of the strength and vision of community leaders, folk wisdom and local knowledge as well as the sense of belonging for community resources and the availability of central organization linking the whole area within the basin, including the government's assistance regarding the resources. Besides, there were problems in the management of the Wang basin in many aspects such as the problem of fragmentation regarding government's management, lack of knowledge management, lack of public management to engage the community and access to problematic conditions, lack of awareness and implementation, lack of awareness of reflective practices based on the community, and the problem of Top-down management, lack of operational continuity, vision, commitment as well as strength of the community's leader.

In the aspects of strategies in the basin management with the community participation, this research had conducted every step to present the strategies easily and comprehensible. The researchers described the strategies in terms of KHOMKHWAN Model that composed of

eight strategies as follows: 1) K = Knowledge Management Dimensions 2) H = Human Resource Development and Leadership motive Building 3) O = Organizing for collaborative management 4) M = Management for creative practice 5) K = Knowledge Sharing from operational experiences 6) H = Homeland Natural Resource Awareness 7) W = Wisdom integrated locally and modernly 8) A = Authentic Continuity of Activities 9) N = Networks for Community Integrated Management

Keyword : Public Participation in Wang Basin Management, Wang Basin Strategic Management

บทนำ

ลุ่มน้ำแม่วังเป็นหนึ่งใน 25 ลุ่มน้ำหลักของประเทศไทย มีพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตจังหวัดลำปางและจังหวัดตาก แม่น้ำวังเกิดจากการรวมตัวของ 7 ลุ่มน้ำสาขา มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาผีปันน้ำบริเวณดอยหลวงบ้านป่าหุ้ง อำเภอบางกอก จังหวัดเชียงใหม่ ไหลลงทางทิศใต้เข้าสู่ที่ราบจังหวัดตาก ก่อนจะบรรจบกับแม่น้ำปิงตอนท้ายเขื่อนภูมิพล ที่บ้านปากวัง ตำบลตากออก อำเภอบางกอก จังหวัดตาก มีความยาวทั้งสิ้นถึง 460 กิโลเมตร

สภาพพื้นที่ลุ่มน้ำวังในอดีต ส่วนใหญ่เป็นป่าซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งของไม้สักชั้นดีที่มีบริษัทเอกชนต่างชาติเข้ามาทำกิจการอุตสาหกรรมไม้สักอย่างเป็นล่ำเป็นสัน มีสัตว์ป่า ของป่าจำนวนมากจากผืนป่าแห่งนี้ แม่น้ำวังเป็นสายเลือดหลักในการหล่อเลี้ยงชาวลำปางทั้งด้านการเกษตร อุปโภคและบริโภคตลอดมา

ต่อมา เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าทั้งการทำสัมปทานไม้อย่างถูกต้องและการบุกรุกโดยนายทุนและชาวบ้าน จึงก่อให้เกิดปัญหาต่อลุ่มน้ำวังอย่างหนัก ทำให้ในช่วงฤดูฝน ฝนที่ตกลงมาไม่มีสิ่งกีดขวางที่ช่วยชะลอการไหลของน้ำ ประกอบกับลักษณะของลุ่มน้ำที่มีความลาดชันจากต้นน้ำไปยังท้ายน้ำ ก่อให้เกิดน้ำท่วมหลากเข้าท่วมบ้านเรือนและพื้นที่การเกษตรที่อยู่สองฝั่งของลำน้ำ ถึงแม้จะมีเขื่อนกั้นกวดคองและเขื่อนกั้นกวดมแล้วก็ตามแต่ก็ยังไม่สามารถบรรเทาปัญหาที่เกิดขึ้นได้ทำให้ปริมาณน้ำที่เกินเขื่อนทั้งสองจะรับได้ไหลออกไปยังพื้นที่ท้ายน้ำอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ในช่วงฤดูแล้งพื้นที่ที่อยู่นอกเขตชลประทานต้องประสบกับปัญหาขาดแคลนน้ำ นอกจากนี้พื้นที่ที่อยู่ในเขตชุมชนเมือง ปริมาณน้ำดื่มไม่เพียงพอที่จะผลิตน้ำเสียที่เกิดจากชุมชนทำให้มีปัญหาเรื่องคุณภาพน้ำ เกิดน้ำเน่าเสีย (สัจจา บรรจงศิริ และคณะ, 2555)

สถานการณ์ของปัญหาทรัพยากรลุ่มน้ำวังในปัจจุบันอีกส่วนหนึ่งยังพบว่า ความเจริญและการขยายตัวของชุมชนทั้งสองฟากฝั่งแม่น้ำวังที่ผ่านมา ส่งผลกระทบให้แม่น้ำวังเกิดปัญหาวิกฤตขึ้นในเชิงมลพิษ โดยเฉพาะปัญหาน้ำเน่าเสีย จากสภาพแม่น้ำที่ตื้นเขิน อีกทั้งยังพบปัญหาขยะ ส่งผลให้คุณภาพน้ำโดยรวมอยู่ในระดับเสื่อมโทรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการลุ่มน้ำวังที่ผ่านมา ยังไม่สามารถตอบสนองต่อปัญหา ที่เกิดขึ้นได้

เมื่อมองทั้ง 2 ประเด็นหลัก คือ ปัญหาในการจัดการลุ่มน้ำที่แนวคิดและแนวทางการปฏิบัติยังไม่สามารถจัดการปัญหาได้อย่างจริงจัง และสภาพปัญหาในด้านต่างๆ ของลุ่มน้ำวังเองที่หนักหนาสาหัสอย่างน่าตกใจ จึงเห็นได้ชัดว่า ถึงเวลาแล้วที่ทุกคน ทุกฝ่าย ทุกภาคส่วน ที่เกี่ยวข้องต้องลงมือช่วยกันค้นหาแนวทางในการจัดการลุ่มน้ำวัง ที่มีผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริงและยั่งยืน

คณะผู้วิจัยจึงได้เล็งเห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นในการนำกระบวนการบริหารจัดการเชิงยุทธศาสตร์เข้ามาเป็นกลไกควบคุมการขับเคลื่อนดำเนินงาน โดยมุ่งศึกษาบริบทของลุ่มน้ำวัง เพื่อกำหนดกรอบยุทธศาสตร์ในอนาคตในการบริหารการจัดการลุ่มน้ำวัง ในทุกมิติ ทั้งประโยชน์และผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมอย่างครบถ้วนและมีแบบแผนที่ชัดเจนภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีเป้าหมายของความสำเร็จ คือ ยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบบูรณาการและมีส่วนร่วมของชุมชน อันเป็นรูปแบบที่ต่างออกไปตรงที่การมีส่วนร่วมของชุมชนจะเป็นจริงในทางปฏิบัติ ตั้งแต่เริ่มการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ไปจนถึงการดำเนินการตามแผนนั้น เพื่อก่อให้เกิดความสมดุลและยั่งยืนสูงสุดแก่ระบบลุ่มน้ำวัง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการจัดการลุ่มน้ำวังที่ผ่านมา
2. เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพ ปัญหา อุปสรรค การจัดการลุ่มน้ำวังที่ผ่านมา
3. เพื่อวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วม ปัญหา อุปสรรคและปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวัง
4. เพื่อนำเสนอแนวทางและยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

คำถามการวิจัย

จากความเป็นมาของปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นมุ่งศึกษากระบวนการจัดการลุ่มน้ำแม่วัง เพื่อกำหนดกรอบยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกมิติ ซึ่งมีคำถามที่ต้องค้นหาคำตอบว่าที่ผ่านมารูปแบบกระบวนการจัดการลุ่มน้ำวังเป็นอย่างไร ศักยภาพ ปัญหา อุปสรรค การจัดการลุ่มน้ำวังมีอะไรบ้าง และระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำวังอยู่ระดับใด ปัญหา อุปสรรคและปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวังมีอะไรบ้าง รวมทั้งยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชนควรเป็นอย่างไร

ทบทวนวรรณกรรม

ในการวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการศึกษาวิจัยที่บูรณาการศาสตร์ในหลายสาขาเข้าด้วยกันไม่ว่าจะเป็นศาสตร์ด้านการจัดการ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะศาสตร์ด้านการจัดการลุ่มน้ำ การพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืนกับการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม การพัฒนาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน รวมทั้งการบูรณาการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาค้นคว้าแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในศาสตร์แต่ละสาขาอย่างครบถ้วนและในทุกมิติ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าในศาสตร์ต่าง ๆ ดังนี้

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการยุทธศาสตร์ โดยเป็นแนวคิดทฤษฎีหลักที่ใช้ในการกำหนดกรอบคิดของการวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากในการวิจัยเป็นการศึกษายุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนั้นคณะผู้วิจัยจะต้องเข้าใจเรื่องพื้นฐานทางด้านการจัดการเชิงยุทธศาสตร์ ตั้งแต่พื้นฐานของทฤษฎี กระบวนการจัดการเชิงยุทธศาสตร์ ขั้นตอนการกำหนดยุทธศาสตร์ และการประยุกต์ใช้ของแนวคิดและทฤษฎี เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัย โดยการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขั้นตอนของการกำหนดยุทธศาสตร์ โดยประยุกต์ จากขั้นตอนของการจัดการเชิงยุทธศาสตร์โดยกำหนดขั้นตอนในการกำหนดยุทธศาสตร์ โดยเริ่มตั้งแต่ การวิเคราะห์ปัญหา และความต้องการในการจัดการลุ่มน้ำวัง ของการจัดการลุ่มน้ำวัง การกำหนดทิศทางและกำหนดยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมซึ่งแต่ละขั้นตอนผู้วิจัยจะต้องมีความรู้ และสามารถบูรณาการแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ มาใช้ร่วมกันเพื่อให้นักวิจัยเกิดความสมบูรณ์ ประกอบด้วย **แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชนอย่างมีส่วนร่วม** ในการพัฒนา โดยรับฟังความรู้ความเข้าใจ ความคิดเห็นและความต้องการของท้องถิ่นหรือชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทในพื้นที่นั้น เป็นสำคัญ ซึ่งมีแนวทางในการประยุกต์ ได้แก่ 1) การพัฒนาท้องถิ่นและชุมชนโดยเน้นการพัฒนาการเกษตร (Rural Development as Agricultural Development) ด้วยความเชื่อว่าเกษตรเป็นสาขาหลักของท้องถิ่นและชุมชน 2) การพัฒนาท้องถิ่นและชุมชนโดยการพัฒนาชุมชน (Rural Development as Community Development) โดยเน้นการจัดการองค์กรชุมชน การให้การศึกษาชุมชน และการเปลี่ยนแปลงชุมชน 3) การพัฒนาท้องถิ่นและชุมชนแบบผสมผสานหรือบูรณาการ (Integrated Rural Development) โดยมีเป้าหมายคือ เพื่อเพิ่มแรงจูงใจให้คนในท้องถิ่นหรือชุมชนพัฒนาตนเอง เพื่อระดมให้เกิดความร่วมมือเพื่อการพัฒนา และ เพื่อเพิ่มพูนความสามารถในการพัฒนา (สิริชัย วิชโรท, 2525) 4) การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) โดยหมายถึง ชุมชนสามารถดำเนินการเปลี่ยนแปลงตามแนวทางที่ชุมชนนั้นพึงปรารถนา และมีการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อมเพื่อการเปลี่ยนแปลงนั้นไปได้อย่างยาวนาน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550) 5) การพัฒนาแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน (People's Participation Development) โดยเป็นปรัชญาการพัฒนาที่เน้นกิจกรรมที่ประชาชน ชุมชน ได้ตระหนักถึงการเป็นผู้พัฒนา มากกว่าการเป็นเพียงผู้ถูกพัฒนา เพื่อให้ประชาชน ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา **แนวคิดและทฤษฎีการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำ** ซึ่งมีใช่เป็นเพียงการจัดการพื้นที่ที่ตามนิยามลุ่มน้ำในเชิงระบบนิเวศธรรมชาติ หากแต่ควรต้องเป็นการจัดการความสัมพันธ์ทั้งระบบในเชิงนิเวศทางสังคมวัฒนธรรมควบคู่ คือระหว่างคน ในฐานะผู้จัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและเป็นหน่วยหนึ่งทางสังคม บนพื้นฐานของการดำรงอยู่อย่างสอดคล้องและไม่แยกส่วน คือ ต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดทั้ง คน ป่าไม้ ดิน และน้ำ โดยสอดคล้องกับ **แนวคิดการบูรณาการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากภูมิปัญญาท้องถิ่น** ดังที่ กาญจนา แก้วเทพและ กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2538) ระบุว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น เป็นสิ่งที่จะต้องดำเนินไป หรือเกิดขึ้นให้ได้บนความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างคนซึ่งเป็นผู้ใช้ทรัพยากร กับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในฐานะของทรัพยากร

ระเบียบวิธีวิจัย

ประชากรและการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับลุ่มน้ำวัง ประชากรประกอบด้วย คณะกรรมการ อนุกรรมการจัดการลุ่มน้ำวัง ผู้บริหาร บุคลากรภาครัฐที่รับผิดชอบ ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้านและประชาชนในพื้นที่ซึ่งมีจำนวนมาก โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มคณะกรรมการ อนุกรรมการจัดการลุ่มน้ำวัง ประกอบด้วย คณะกรรมการลุ่มน้ำวัง คณะอนุกรรมการบริหารลุ่มน้ำวังและวิชาการ คณะอนุกรรมการลุ่มน้ำสาขา 7 สาขา จำนวน 135 ตัวอย่าง สัมภาษณ์ 5 ตัวอย่าง ประชุมกลุ่ม 7 ลุ่มน้ำ 70 ตัวอย่าง ประชุมเชิงปฏิบัติการ 30 ตัวอย่าง และจัดเวทีวิพากษ์ 30 ตัวอย่าง

กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ ประกอบด้วยผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ประชาชนชาวบ้าน และประชาชน ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำสาขา ทั้ง 7 สาขา จำนวน 735 ตัวอย่าง แบบสอบถาม 400 ตัวอย่าง สัมภาษณ์ 5 ตัวอย่าง ประชุมกลุ่ม 7 ลุ่มน้ำ 210 ตัวอย่าง ประชุมเชิงปฏิบัติการ 60 ตัวอย่าง จัดเวทีวิพากษ์ 60 ตัวอย่าง

กลุ่มที่ 3 นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้บริหาร บุคลากรภาครัฐที่เกี่ยวข้อง (ประชากรกลุ่มนี้ไม่จำเป็นต้องอยู่ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำสาขาทั้ง 7 สาขา) จำนวน 135 ตัวอย่าง สัมภาษณ์ 5 ตัวอย่าง ประชุมกลุ่ม 7 ลุ่มน้ำ 70 ตัวอย่าง ประชุมเชิงปฏิบัติการ 30 ตัวอย่าง และจัดเวทีวิพากษ์ 30 ตัวอย่าง

เครื่องมือในการวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย แบบสอบถามแบบสัมภาษณ์ และแบบกำหนดประเด็นคำถามในการระดมความคิดเห็น ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

2. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ คณะผู้วิจัยได้นำเครื่องมือที่สร้างขึ้น สำหรับการศึกษาวิจัยไปทำการทดสอบหาค่าความเที่ยงตรง (Validity) โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) โดยผลการประเมินจำแนกตามเชี่ยวชาญและการผ่านเกณฑ์การประเมิน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การวิเคราะห์เอกสาร เป็นการศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน (Documentary Data) โดยค้นคว้า รวบรวมข้อมูลเอกสารหลักฐานชั้นต้น (Primary Source) ทั้งจากสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) งานวิจัย วิทยานิพนธ์ พระราชบัญญัติ บทความ วารสาร หนังสือ และสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเรียบเรียงข้อมูลอย่างเป็นระบบเพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับการวิจัยและนำเสนอในการจัดประชุมกลุ่ม การประชุมเชิงปฏิบัติการ และการดำเนินกิจกรรมในทุกขั้นตอนของการวิจัย

2. การศึกษาภาคสนาม เป็นการศึกษาหลังจากการศึกษาเอกสารจนได้กรอบแนวทาง และแนวทาง ในการดำเนินการต่าง ๆ และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องเป็นปัจจุบันมากที่สุด ผู้วิจัยจะลงเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อสำรวจพื้นที่เป้าหมาย ลงพื้นที่จริงเพื่อสำรวจลักษณะทางกายภาพ และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการจากผู้มี

ส่วนเกี่ยวข้องเช่น คณะกรรมการบริหารลุ่มน้ำ ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ประชาชนในพื้นที่ เพื่อนำข้อมูลมาใช้ประกอบการวิจัยและการดำเนินงานในขั้นตอนต่อไป

3. **จัดประชุมกลุ่ม** เป็นการประชุมกลุ่มเพื่อระดมความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในระดับพื้นที่ลุ่มน้ำสาขาทั้ง 7 สาขา เพื่อ วิเคราะห์ ปัญหา ความต้องการ และแนวทางในการพัฒนาบริหารลุ่มน้ำสาขาร่วมกัน

4. **จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ** จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อวิเคราะห์ SWOT และกำหนดทิศทางการพัฒนารวมทั้งนำเสนอยุทธศาสตร์ในภาพรวมของการจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

5. **แบบสอบถาม** เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นประชาชนความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำ

6. **การสังเคราะห์ และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำร่างยุทธศาสตร์** โดยเริ่มจากการสังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร การศึกษาภาคสนาม การศึกษาเฉพาะกรณี และจากการประชุมกลุ่มแล้วนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้นำเสนอในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อวิเคราะห์ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาลุ่มน้ำวัง และกำหนดยุทธศาสตร์ร่วมกัน และประมวลข้อมูลทั้งหมดที่ได้จัดทำร่างยุทธศาสตร์จัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน จัดทำแบบสอบถามความคิดเห็นประชาชนในการยืนยันยุทธศาสตร์ แล้วนำเสนอร่างยุทธศาสตร์เพื่อจัดเวทีวิพากษ์ เพื่อให้ได้ยุทธศาสตร์จัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชนที่สมบูรณ์ เชื่อถือได้

7. **จัดเวทีวิพากษ์** เป็นการเปิดเวทีเพื่อนำเสนอร่างยุทธศาสตร์จัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนได้รับทราบยุทธศาสตร์ ตรวจสอบความถูกต้อง เสนอแนะปรับปรุงแก้ไขข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อความสมบูรณ์ของงาน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์มีทั้งข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพดังนี้จึงแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วนคือ **ข้อมูลเชิงคุณภาพ** ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลตามประเภทของข้อมูลที่รวบรวมจากแหล่งต่าง ๆ ประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์เอกสาร โดยการรวบรวมมาจาก หนังสือ ตำรา บทความ และงานวิจัยต่าง ๆ การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจลงพื้นที่จริง แบบสัมภาษณ์เชิงลึก **ข้อมูลเชิงปริมาณ** เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมาประมวลผลข้อมูล และ วิเคราะห์ โดยใช้เกณฑ์วัดแบบ Likert Scale (อ้างในชัชวาลย์ เรื่องประพันธ์, 2543)

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอ การวิจัยในครั้งนี้ได้ข้อมูลจากการวิเคราะห์ 2 ส่วนคือ ข้อมูลเชิงคุณภาพและข้อมูลเชิงปริมาณ โดยแบ่งการนำเสนอออกเป็น **ข้อมูลเชิงคุณภาพ** การนำเสนอจะใช้วิธีการนำเสนอโดยการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา (Descriptive Approach) ซึ่งเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจลงพื้นที่จริง การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มการประชุมวิพากษ์ และข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มาใช้ประกอบการนำเสนอ เพื่อ

ยืนยันในสิ่งที่ผู้วิจัยค้นพบในแต่ละประเด็น **ข้อมูลเชิงปริมาณ** เป็นข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม จะนำเสนอในรูปแบบของตารางโดยใช้สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายตัวแปรต่าง ๆ ได้แก่ ค่าความถี่ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Division) ตามลักษณะตัวแปร พร้อมกับการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้แบ่งเนื้อหาในการออกเป็น 4 หัวข้อใหญ่และแต่ละหัวข้อแบ่งเป็นหัวข้อ ดังนี้

1. การวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการจัดการลุ่มน้ำวังที่ผ่านมา จากการศึกษากระบวนการจัดการลุ่มน้ำวังที่ผ่านมา โดยการสัมภาษณ์ และประชุมกลุ่มย่อยใน 7 ลุ่มน้ำสาขา และเวทีระดมความเห็นในภาพรวมของการจัดการลุ่มน้ำวังที่ผ่านมา พบว่า การดำเนินงานของการจัดการลุ่มน้ำวัง ทั้งในส่วนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำมีรูปแบบใกล้เคียงกัน เพื่อเป้าหมายสำคัญของการดำเนินงานตามกิจกรรม คือ เพื่ออนุรักษ์รักษา พันธุ์สัตว์น้ำ และแบ่งปันในการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ลุ่มน้ำวังและลุ่มน้ำสาขา จากการศึกษาสามารถแบ่งรูปแบบการดำเนินงานของการจัดการลุ่มน้ำวังออกเป็น 4 รูปแบบสำคัญ คือ 1) รูปแบบการจัดการโดยรัฐ 2) การจัดการโดยหน่วยงานภาคเอกชน หรือองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) 3) การจัดการโดยชุมชน 4) การจัดการตามแนวทางการดำเนินงานของ “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ”

2. วิเคราะห์ศักยภาพความพร้อมและ ปัญหา อุปสรรค ในการจัดการลุ่มน้ำวัง ศักยภาพความพร้อมและปัญหาอุปสรรคในการจัดการลุ่มน้ำวัง จากการศึกษาพบว่าการจัดการลุ่มน้ำวัง ทั้ง 4 รูปแบบมีศักยภาพความพร้อมของการจัดการลุ่มน้ำวังในหลายด้านประกอบด้วย ความเข้มแข็งและวิสัยทัศน์ของผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ท้องถิ่น ความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรร่วมของชุมชน การมีหน่วยงานกลางประสานเชื่อมโยงพื้นที่ภายในลุ่มน้ำทั้งระบบ ศักยภาพและความพร้อมทางด้านทรัพยากรสนับสนุนของภาครัฐ และขณะเดียวกันก็มีปัญหาอุปสรรคในการจัดการลุ่มน้ำวังในหลายด้านเช่นกัน อาทิ การจัดการแบบแยกส่วนของภาครัฐ การจัดการที่ขาดองค์ความรู้และการส่งเสริม องค์ความรู้ การจัดการของภาครัฐที่ขาดการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมและ การเข้าถึงสภาพปัญหาอย่างแท้จริง การจัดการของภาครัฐที่ขาดการรับรู้และการนำไปปฏิบัติ การจัดการของภาครัฐในลักษณะ Top - down การจัดการของภาครัฐขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน ผู้นำชุมชนขาดวิสัยทัศน์ ความมุ่งมั่นและความเข้มแข็งในการดำเนินงาน

3. การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมและระดับการมีส่วนร่วม ปัญหา อุปสรรค และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวังการจัดการลุ่มน้ำวัง

3.1 การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมและระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวัง เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นประชาชนถึงระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำวังของชุมชน โดยเก็บข้อมูลจากคณะกรรมการ อนุกรรมการจัดการลุ่มน้ำวัง ประกอบด้วยคณะกรรมการลุ่มน้ำวัง คณะอนุกรรมการบริหารลุ่มน้ำวังและวิชาการ คณะอนุกรรมการลุ่มน้ำสาขา 7 สาขา ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ และนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้บริหาร บุคลากรภาครัฐที่เกี่ยวข้อง จำนวน 492 ตัวอย่าง ผลการสำรวจการมีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำวัง ใน 4 ประเด็นพบว่า พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่มีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำวัง โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำวังใน 4 ประเด็นเรียงลำดับ

ดังนี้ อันดับ 1 คือการมีส่วนร่วมในรูปแบบของการเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน คิดเป็นร้อยละ 30.10 รองลงมาเป็นการมีส่วนร่วมในการสมทบทุนบริจาคทรัพย์สิน วัสดุหรือแรงงานเพื่อการจัดการลุ่มน้ำ คิดเป็นร้อยละ 20.70 การมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและแนวทางพัฒนา คิดเป็นร้อยละ 18.70 และน้อยที่สุดคือการมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ ในการจัดการลุ่มน้ำ คิดเป็นร้อยละ 10.20

และการวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำวังของชุมชน ในการจัดการลุ่มน้ำวังของชุมชน ใน 4 ด้านประกอบด้วย ระดับการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและแนวทางพัฒนา ระดับการมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ ในการจัดการลุ่มน้ำ ระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน การมีส่วนร่วมในการสมทบทุนบริจาคทรัพย์สิน วัสดุ หรือแรงงานในการจัดการลุ่มน้ำ ในภาพรวมพบว่าระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย ลำดับคะแนนการมีส่วนร่วมในแต่ละด้านสูงสุด 2 อันดับแรกได้แก่ อันดับที่ 1 การมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและแนวทางพัฒนา มีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย อันดับที่ 2 การมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ ในการจัดการลุ่มน้ำ การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย และการมีส่วนร่วมที่มีระดับคะแนนต่ำสุดคือ การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย

โดยสรุปผลการวิเคราะห์จากแบบสอบถามพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำวัง ขณะเดียวกันผู้ที่ตอบแบบสอบถามที่มีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำวังมีระดับการมีส่วนร่วมในระดับที่น้อย ถึงน้อยมาก ดังนั้นจึงเป็นที่น่าสนใจว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวังการจัดการลุ่มน้ำวังนั้นมีปัญหา อุปสรรคอะไร ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมมีอะไรบ้าง และแนวทางและยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

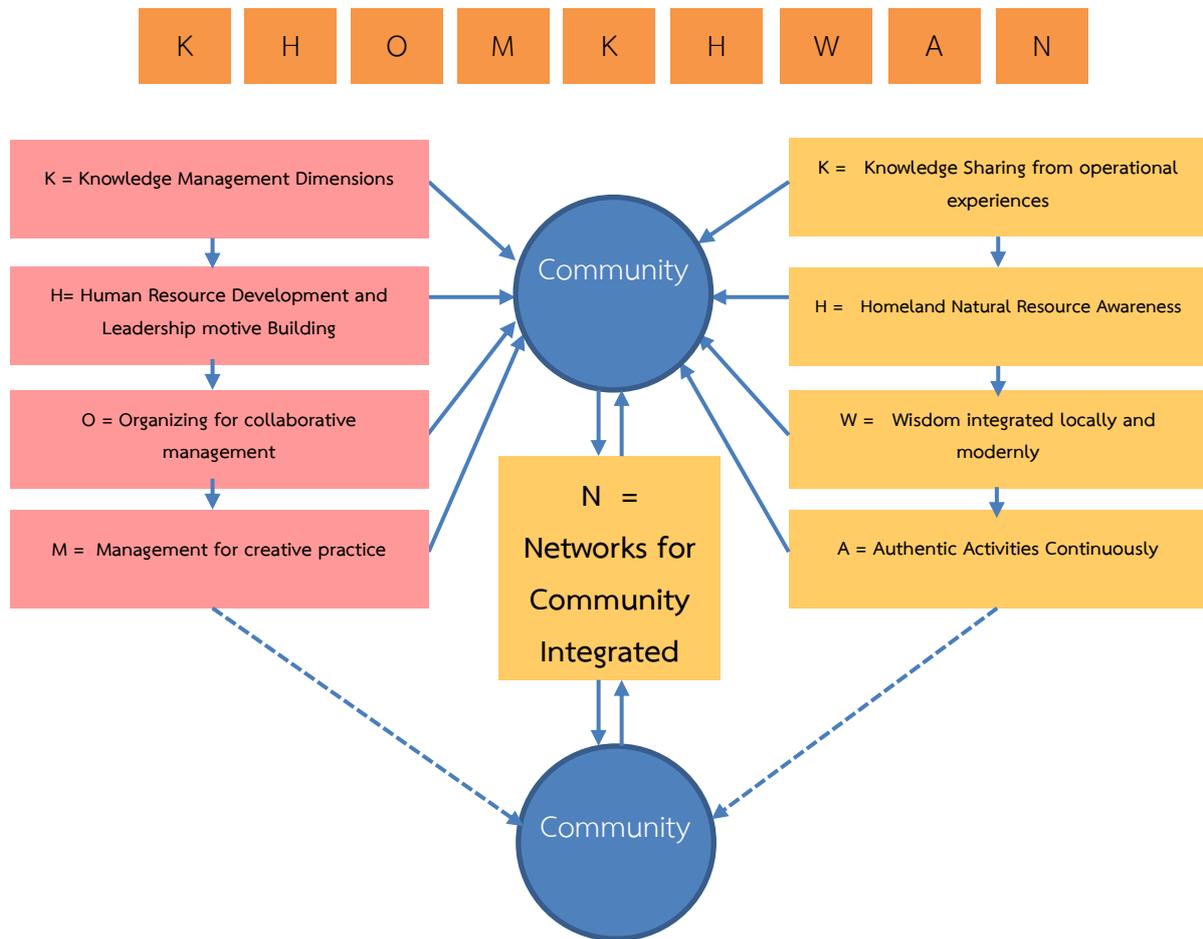
3.2 ปัญหา อุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวัง จากการศึกษาพบว่า อุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวัง และลุ่มน้ำสาขาทั้ง 7 สาขา สรุปได้ 7 ประเด็นคือประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจในด้านการจัดการน้ำอย่างเป็นองค์รวม ประชาชนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำขาดความรู้สึกร่วมในความเป็นเจ้าของ และขาดความรักความห่วงใยในทรัพยากรของท้องถิ่น การดำเนินโครงการพัฒนา/แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของภาครัฐมีความซ้ำซ้อน ข้อมูลสะท้อนปัญหาและความต้องการของประชาชนไม่ถูกนำไปสู่การแก้ปัญหาและพัฒนา การจัดการในส่วนราชการที่ถูกจำกัด การรับรู้และเข้าใจระหว่างเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และประชาชนที่แตกต่างกัน และความเป็นธรรมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ในเขตลุ่มน้ำ

3.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวัง จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวังประกอบด้วย 4 ปัจจัยหลักที่สำคัญคือ ผู้นำ ภาคประชาชน ภาคเครือข่าย องค์กรความรู้ และรูปแบบและโครงสร้างการจัดการ

แนวทางและยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

1. **แนวทางการจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วม** จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และเวทีระดมความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้สรุปแนวทางการจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วม 11 ประเด็นคือการมองภาพรวมของการจัดการลุ่มน้ำอย่างเป็นองค์รวม (ดิน น้ำ ป่า) การสร้างเครือข่ายการจัดการน้ำในภาคประชาชนที่เข้มแข็ง การปรับกระบวนการราชการที่มีความล่าช้าให้ทันท่วงที การเปิดโอกาสให้ชุมชนเป็นเจ้าของร่วม โดยสามารถบริหารจัดการ และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้ตามครรลองวิถีชีวิต ภายใต้หลักแห่ง “ธรรมนูญชุมชน” การสร้างเสริมปัจจัยสนับสนุนต่างๆ ในด้านจิตใจ การจัดการของภาครัฐควรเป็นในลักษณะ Down-Top การส่งเสริม การเรียนรู้ในด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์จากน้ำอย่างรู้คุณค่า(จิตสำนึกร่วมและจิตอาสา) ฐานข้อมูลกลางทางด้านทรัพยากรน้ำ รวมถึงด้านทรัพยากรประเภทอื่นๆ ที่ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน การบูรณาการการดำเนินงานหรือโครงการร่วมกันระหว่างหน่วยงาน การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการจัดการอย่างเป็นรูปธรรมจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายที่สะท้อนถึงปัญหาและแนวทางที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาที่แท้จริงได้

2. **ยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน** จากการวิเคราะห์บริบทและกระบวนการจัดการลุ่มน้ำวังที่ผ่านมา ระดับการมีส่วนร่วม และปัญหา อุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวัง และวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวัง รวมทั้งเสนอแนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำ นำไปสู่การนำเสนอยุทธศาสตร์ในรูปแบบ Model การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน **KHOMKHWAN Model** โดยมีรายละเอียดประกอบด้วย 1) K = Knowledge Management Dimensions สร้างความรู้ความเข้าใจโดยการจัดการความรู้ในทุกมิติ 2) H = Human Resource Development and Leadership Motive Building สร้างคนและผู้นำในการขับเคลื่อน 3) O = Organizing for Collaborative Management จัดทำโครงสร้างการจัดการร่วมกัน กฎ กติกา และธรรมนูญชุมชน 4) M = Management for Creative Practice การจัดการเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ และการดำเนินงาน ในรูปแบบต่าง ๆ 5) K = Knowledge Sharing from Operational Experiences จัดการความรู้รอบที่ 2 ข้อมูลย้อนกลับ สร้างการยอมรับ เห็นประโยชน์ร่วมกัน 6) H = Homeland Natural Resource Awareness พัฒนาสมาชิกในชุมชน สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของในทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันของคนในชุมชน 7) W = Wisdom Integrated Locally and Modernly การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการสมัยใหม่ เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ นำไปสู่การสร้างต้นแบบการจัดการ และขยายต่อแนวคิด 8) A = Authentic Activities Continuously กิจกรรมที่มีอย่างต่อเนื่อง ยึดโยงการอนุรักษ์ กับความเชื่อของชุมชน และฐานภูมิของแผ่นดินสื่อสาร สร้างจิตสำนึกอย่างต่อเนื่อง 9) N = Networks for Community Integrated Management สร้างเครือข่าย และชุมชนต้นแบบในการจัดการลุ่มน้ำแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

ภาพที่ 1 การนำเสนอยุทธศาสตร์ในรูปแบบ KHOMKHWAN Model

อภิปรายผล

การวิจัยยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นการวิจัยเพื่อหายุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำวังและลุ่มน้ำสาขา และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในวามยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำในพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศได้ ซึ่งในการวิจัยในครั้งนี้มีข้อค้นพบ และนำเสนอยุทธศาสตร์ในรูปแบบ KHOMKHWAN Model และอภิปรายผลดังนี้

1) สร้างความรู้ความเข้าใจโดยการจัดการความรู้ในทุกมิติ (K = Knowledge Management Dimensions) ในการจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชนสิ่งที่มีความสำคัญอันดับแรกคือการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับสมาชิกในชุมชนในองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ผ่านกระบวนการจัดการจัดการความรู้ควบคู่กับการถ่ายทอดแนวคิด กระบวนการ เทคนิควิธีการ หรือตัวอย่างและต้นแบบต่าง ๆ ของการจัดการใน

ทุก ๆ ด้าน ซึ่งองค์ความรู้ดังที่กล่าวถึงนี้ เรียกได้ว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” สอดคล้องข้อมูล ประชุมกลุ่มย่อยลุ่มน้ำจาง วันที่ 28 กรกฎาคม 2558 นายจ่านงค์ จันทรจอม ผู้ใหญ่บ้านสามขา กล่าวว่า “การทำงานจะต้องสร้างความรู้ให้ชาวบ้าน มีความเข้าใจ ทุกวันนี้ผมให้พระราชดำริของในหลวงยึดไว้ ไม่ว่าเรื่องป่า เรื่องน้ำ การจัดการการสร้างคน ที่จะมาทดแทนเราในวันข้างหน้า ก่อนเราจะสร้างอะไรต่าง ๆ ต้องเริ่มสร้างจากเด็ก มันเชื่อกันได้หมด เราสามารถให้ความรู้แก่เด็กได้ เรื่องน้ำ เรื่องป่า สิ่งไหนควรทำ สิ่งไหนไม่ควรทำ สิ่งไหนควรอนุรักษ์ไว้ที่จะสืบทอดในวันข้างหน้า ทุกวันนี้สังคมหลุดตัวนี้ไป โดยเฉพาะประวัติศาสตร์หมู่บ้าน ที่มีที่ไปที่มา สำเนียงบ้านเกิดแทบไม่มีเพราะทุกคนส่วนใหญ่จบก็หายหมด เหลือแต่ผู้สูงอายุ ผมว่าเรื่องลุ่มน้ำสามารถเข้าสู่มิติชุมชนได้ ให้ชาวบ้านได้เข้าใจและรู้ถึงผลประโยชน์ว่าเค้าทำแล้วเขาได้อะไร” และประชุมกลุ่มย่อยลุ่มน้ำต๋ย วันที่ 17 กรกฎาคม 2558 นายกองค้การบริหารส่วนตำบลวอแก้ว กล่าวว่า “เครื่องมือที่จำเป็นและสำคัญที่สุดของการจัดการลุ่มน้ำน้ำวังแบบมีส่วนร่วมคือ คือการสร้างความรู้ความเข้าใจ เพราะการที่จะให้ชุมชนเข้าใจในองค์ความรู้ใหม่ที่มีความซับซ้อน และทำความเข้าใจกับองค์ความรู้ดั้งเดิมที่บางอย่างต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิด จะต้องอาศัยกระบวนการที่เป็นระบบและต่อเนื่อง จะต้องมีการสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกันเพื่อให้เขาเข้าใจที่ถูกต้องมันก็จะนำไปสู่การร่วมทำกิจกรรมด้วยกันได้”

2) สร้างคนและผู้นำในการขับเคลื่อน (H = Human Resource Development and Leadership Motive Building) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการลุ่มน้ำแบบมีส่วนร่วม คือผู้นำ ผู้นำซึ่งมีนัยยะสำคัญทางสังคมและวัฒนธรรมของคนในชุมชนต่อการให้ความเคารพ เชื่อมมั่น และยอมรับในทางความคิด ผู้นำจะต้องเป็นผู้จุดประกายทางความคิด เป็นนักคิด นักจัดการ ให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการของการทำงาน ซึ่งผลของการสร้างผู้นำจะทำให้เกิดการระดมความร่วมมือปฏิบัติงานอย่างมีขวัญ กำลังใจ ส่งผลให้งานมีคุณภาพ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และร่วมรับผิดชอบ ดังนั้น การสร้างผู้นำที่ดี ย่อมนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยดี อันเป็นหนึ่งในแนวคิดทฤษฎีหลักที่ช่วยทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากขึ้น สอดคล้องกับ ซิโลบล นับบสแน และคณะ (2560) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อจูงใจของผู้นำและวัฒนธรรมองค์การที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์การ โดยหนึ่งในผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านวัฒนธรรมองค์การ คือ มิติเน้นความสำเร็จของวัฒนธรรมองค์การเชิงสร้างสรรค์ มิติเน้นความสมบูรณ์แบบของวัฒนธรรมองค์การเชิงรุก ร่วมด้วยปัจจัยด้านการสื่อสารเพื่อจูงใจของผู้นำ คือ การใช้ภาษาเพื่อสร้างกำลังใจ อันเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์การ อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานศึกษาวิจัยของศิวพร ไชยพุด (2555) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการ ลุ่มน้ำ กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำแม่กวัง จังหวัดเชียงใหม่ โดยพบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการพบว่า ในขั้นการค้นหาปัญหา สาเหตุ และความต้องการ เกิดจากการรวมตัวกันของผู้นำชุมชนในการค้นหาปัญหา สาเหตุ และความต้องการของชุมชน ในการจัดการลุ่มน้ำ แล้วจึงดำเนินการสร้างความตระหนักหล่อหลอมแนวคิด และสร้างอุดมการณ์ เพื่อเป็นการจูงใจให้คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม โดยการใช้เวทีประชุมสัมมนา การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ผ่านกระบวนการการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องข้อมูล ประชุมกลุ่มย่อยลุ่มน้ำจาง วันที่ 28 กรกฎาคม 2558 รองนายกเทศมนตรีตำบลแม่เมาะ กล่าวว่า “สิ่งที่ชุมชนขาด คือ ขาดนักคิดและขาดนักจัดการ เพราะการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมมันสิ่งที่สำคัญที่สุดคือผู้นำในการขับเคลื่อนที่เป็นที่ยอมรับ เข้าใจปัญหาเป็นนักคิดนักจัดการถึงจะนำพาชุมชนไปสู่ความสำเร็จได้”

3) **จัดทำโครงสร้างการจัดการร่วมกัน กฎ กติกา และธรรมนูญชุมชน (O = Organizing for collaborative management)** เพื่อเป็นกรอบในการจัดการร่วมกันในชุมชน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเป็นหนึ่งในกระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดสิทธิการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนอย่างเป็นระบบ ภายใต้การคิด การกำหนด การยอมรับ และการปฏิบัติตามของคนในชุมชนซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ภายใต้แนวคิดทฤษฎีการใช้วิถีและระบบบริหาร โดยนับเป็นวิธีหนึ่งที่ย่าง เพราะเป็นการใช้กฎหมาย หรือระเบียบแบบแผนเป็นเครื่องมือในการดำเนินการสอดคล้องกับ เวทีประชุมกลุ่มย่อย กลุ่มน้ำแม่ต้า วันที่ 14 กรกฎาคม 2558 ที่สรุปได้ว่า กระบวนการจัดการลุ่มน้ำลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นความสำเร็จไม่ได้เริ่มต้นที่ภาครัฐแต่จะเริ่มต้นที่ชุมชนและทุกอย่างต้องถูกจัดการอย่างเป็นระบบ และเป็นกระบวนการของชุมชน เริ่มจากผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และที่สำคัญมีความตั้งใจและขณะที่ดำเนินการอยู่ต้องมีความโปร่งใสมันถึงจะเกิดความน่าเชื่อถือ และการทำตรงนี้ต้องทำทั้งระบบเพราะพูดถึงลุ่มน้ำมันไม่ใช่เรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่เป็นการมองในทุกมิติ จะต้องใช้วิธีการทำธรรมนูญชุมชนเพื่อที่จะสร้างให้ชุมชนเข้มแข็ง และสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ผศ.ประสงค์ แสงแก้ว นายกสมาคมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จังหวัดลำปาง ที่กล่าวว่า *“ปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการลุ่มน้ำโดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน หรือแบบบูรณาการความร่วมมือทุกภาคส่วนนั้น อยู่ที่การให้ความรู้ความเข้าใจให้แก่ภาคประชาชนได้ตระหนักรู้ และได้มีจิตสำนึก ในการอนุรักษ์ และพร้อมที่จะลุกขึ้นมาจัดการปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้วยตัวเอง”*

4) **การจัดการแบบสร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ และการดำเนินงาน ในรูปแบบต่าง ๆ (M = Management for creative practice)** ในการจัดการลุ่มน้ำแบบมีส่วนร่วมของชุมชน จะต้องมีการค้นหารูปแบบการจัดการที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนร่วมกันโดยอาศัยการทดลองปฏิบัติ หรือการดำเนินงาน เพื่อหาจุดดุลยภาพของรูปแบบการจัดการที่มีความเหมาะสม เป็นลำดับขั้นตอน และก่อให้เกิดการบรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้ รวมถึงก่อให้เกิดเป็นนวัตกรรมใหม่ในการจัดการ สอดคล้องกับแนวความคิดด้านการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชนโดยการพัฒนาชุมชน ที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมและความคิดริเริ่มจากชุมชน ภายใต้หลักการดำเนินงานพัฒนาชุมชนที่สำคัญมี 6 ประการ คือ 1) การช่วยตัวเอง (Self Help) 2) การให้ประชาชนมีส่วนร่วม 3) การใช้ประชาธิปไตยเป็นแนวทางดำเนินงาน 4) การใช้ประโยชน์จากผู้นำท้องถิ่น 5) การทำความเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่น และ 6) การติดตามและประเมินผลงาน และสอดคล้องกับ งานศึกษาวิจัยของ ปราโมทย์ ไม้กลัด (2557) ที่ได้มีการศึกษาและได้นำเสนอบทความเชิงวิชาการโดยได้กล่าวถึงสถานการณ์และสภาพปัญหาในการจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศไทยที่ปรากฏในปัจจุบัน พร้อมทั้งเสนอทางออกของการแก้ไขปัญหาในเชิงยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1) การพัฒนากลไกและกระบวนการจัดการเชิงบูรณาการที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย 2) การกำหนดนโยบายการจัดการทรัพยากรน้ำของชาติให้ชัดเจน ประกอบด้วยหลักและวิธีปฏิบัติซึ่งถือเป็นแนวดำเนินการ 3) การจัดทำแผนแม่บท (แผนหลัก) การจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการในระดับลุ่มน้ำ 4) การกำหนดมาตรการจัดการน้ำให้สอดคล้องกับศักยภาพและภูมิสังคม 5) การปรับปรุงกลไกองค์กรจัดการน้ำระดับชาติและท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ ในการทำงานและการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นเอกภาพ และ 6) การสร้างจิตสำนึกให้คนไทยตระหนักถึงความสำคัญของน้ำเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ผศ.ดร.แสง

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ใน 8 พื้นที่ ของจังหวัดลำปาง จังหวัดลำพูน จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยพบว่า ทั้ง 8 พื้นที่ที่มีรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของตนเองที่มีโครงการสร้างที่ชัดเจน การดำเนินงานเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจากทุกภาคส่วนในชุมชน ก่อเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน นำไปสู่ผลสำเร็จในการดำเนินงานร่วมกันโดยปัจจัยความสำเร็จประการหนึ่งที่ส่งผลให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ทั้งในเชิงบทเรียนและคุณค่าที่ได้รับ ต่อการปรับตัวต่อปัจจัยต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบระหว่างการดำเนินงาน คือ ธรรมชาติได้รับการฟื้นฟู ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างทั่วถึงเป็นธรรม การจัดการสามารถดำเนินไปได้บนความสมดุลระหว่างระบบนิเวศธรรมชาติ และการใช้ประโยชน์ตามวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนอย่างสัมพันธ์กันอันเป็นการบรรลุวัตถุประสงค์ตามความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับเวทีประชุมกลุ่มย่อยลุ่มน้ำแม่ต้า วันที่ 14 กรกฎาคม 2558 ที่มีการสรุปไว้ว่าการจัดการความรู้ การถ่ายทอดความรู้ในทุกกิจกรรมที่ไม่ประสบความสำเร็จเพราะส่วนใหญ่กิจกรรมที่ทำ ทำครั้งเดียวจบ ขาดการต่อเนื่อง และไม่มีกระบวนการที่ถอดความรู้จากสิ่งที่ทำ ดังนั้นถ้าจะให้กระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมประสบความสำเร็จ มันจะต้องมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน มันต้องมีข้อมูลคืนกลับสู่ชุมชน นอกจากนี้ระบบในส่วนของภาครัฐเองจะต้องมีการสนับสนุนระบบโครงสร้างต่าง ๆ ให้สามารถเชื่อมกับชุมชนได้ ดังเช่นบทสัมภาษณ์นายวัลลภ ทองอ่อน หัวหน้าศูนย์ภูมิสารสนเทศเพื่อพัฒนาท้องถิ่น กำแพงเพชร เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2559 กล่าวว่า “การแสวงหาวิธีการ แสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้ความรู้ของชุมชนในการแก้ปัญหา และเมื่อความรู้ของชุมชนถูกใช้ในการแก้ปัญหา ชุมชนก็จะเกิดชุดความรู้ใหม่เกิดขึ้นเสมอ ชุมชนที่มีความรู้ใหม่เกิดขึ้นและถูกใช้ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการกับปัญหาชุมชน”

6) พัฒนาสมาชิกในชุมชน สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของในทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันของคนในชุมชน (H = Homeland Natural Resource Awareness) พัฒนาสมรรถนะและเตรียมความพร้อมของสมาชิกในชุมชน ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจในกรอบคิดและหลักของการจัดการลุ่มน้ำร่วมกัน อันจะก่อให้เกิดการยอมรับและปฏิบัติตามได้โดยง่าย อันจะเป็นแรงขับที่ก่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็งในเชิงปฏิบัติ สอดคล้องกับงานศึกษาวิจัยของ ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์ และคณะ (2556) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการลุ่มน้ำสาขาแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ในด้านการจัดการน้ำในแต่ละพื้นที่ โดยพบว่า ปัจจัยสำคัญในการมีส่วนร่วมด้านการจัดการน้ำในลุ่มน้ำสาขาแม่แตงที่สำคัญคือ ความเข้มแข็งของชุมชน การให้ความร่วมมือในการจัดการน้ำของคนในชุมชน แกนนำชุมชนที่เข้มแข็งและเสียสละเพื่อส่วนรวมการสร้างเครือข่ายการดำเนินงานด้านการจัดการน้ำที่ชัดเจน และสอดคล้องกับ บทสัมภาษณ์ นางสาวเพ็ญภักดิ์ รัตนคำฟู นายกเทศมนตรีตำบลเกาะคา ที่กล่าวว่า “กระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับคนในพื้นที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำอย่างไรให้เกิดการทำงานในเชิงระบบมากขึ้น เรานั่นเรื่องกระบวนการสร้างจิตสำนึก การสร้างการอยู่ร่วมของคนในชุมชนในการช่วยกันเข้ามาดูแล” เช่นเดียวกับ นายสุรัตน์ชัย อินทวิเศษ หัวหน้าฝ่ายการจัดการสวนป่า องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ภาคเหนือ วันที่ 20 มิถุนายน 2559 ที่กล่าวว่า “การสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของลุ่มน้ำ เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้ประชาชนในชุมชนลุ่มน้ำวังตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรน้ำ การใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ รู้คุณค่า ด้วยการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ให้ความรู้ ให้เข้าใจถึงการบริหารจัดการน้ำแบบ ที่เข้าใจง่าย เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงศักยภาพและสภาพปัญหาหน้าและทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้อง”

รวมถึงยังสอดคล้องกับบทความวิชาการของ นราธร สายเส็ง (2560) ที่สามารถสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์เชิงพื้นที่สะท้อนถึงพื้นฐานวิถีคิด พฤติกรรม และการแสดงออกของมนุษย์ โดยความสัมพันธ์เชิงพื้นที่นั้น ประกอบด้วย 3 แบบ ได้แก่ พื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่ทางความคิด และพื้นที่ทางสังคม แสดงออกใน 3 ลักษณะ คือ 1) การสร้างภาพตัวแทนของพื้นที่ เกิดจากการใช้ระบบสัญลักษณ์ เพื่อเป็นกลไกในการทำให้สังคมเกิดความเชื่อหรือมีความคิดต่อสิ่งนั้นไปในรูปแบบที่ต้องการ 2) ปฏิบัติการทางพื้นที่ เกิดจากการที่มนุษย์มีการผสมผสานสังคมเข้ากับพื้นที่ที่อยู่อาศัยจริง ผ่านการรับรู้ หรือถูกรองงำจากการสร้างภูมิทัศน์ และ พื้นที่ของความเป็นตัวแทน เกิดจากการแปลงรูปพื้นที่ในการดำรงชีวิตผ่านระบบสัญลักษณ์ พื้นที่ของความเป็นตัวแทนนี้สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์อย่างแท้จริง การทำความเข้าใจธรรมชาติมนุษย์ จึงดำเนินอยู่ภายใต้บริบทของเวลาในลักษณะของความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ ที่เป็นตัวกำหนดการรับรู้ และการแสดงออกของมนุษย์

7) การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการสมัยใหม่ เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ นำไปสู่การสร้างต้นแบบการจัดการและขยายต่อแนวคิด (W=Wisdom Integrated Locally and Modernly) ในการจัดการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนสิ่งที่สำคัญที่สุดคือการบูรณาการองค์ความรู้ในการจัดการให้ตรงกับความต้องการและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ โดยให้ความสำคัญกับฐานความรู้และชุดความรู้เดิมของชุมชน คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาบูรณาการกับชุดความรู้ใหม่ ก่อเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ในการจัดการที่เหมาะสมกับพื้นที่นั้นๆ สอดคล้องกับแนวคิดการบูรณาการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในแง่ที่กล่าวถึงนิยามของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ในการแก้ไขปัญหา และจัดการ ควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และในการวางแผนการจัดการทรัพยากรอย่างชาญฉลาดนั้น จะต้องไม่แยกมนุษย์ออกจากสภาพแวดล้อมทางสังคมหรือวัฒนธรรม หรือสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เพราะว่าวัฒนธรรมและสังคมของมนุษย์ได้พัฒนาตัวเองมาพร้อมกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของสังคมนั้น ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ ในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยความรู้ ทั้งในส่วนของภูมิปัญญาท้องถิ่น กฎเกณฑ์ และวิทยาการสมัยใหม่ เข้ามาประยุกต์ใช้ร่วมกัน รวมถึงสอดคล้องกับ งานศึกษาวิจัยของ ณพวงศ จันจุฬา (2552) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสายบุรี กรณีศึกษา การจัดการน้ำแบบรัฐและชาวบ้านในพื้นที่ตำบลเกาะมาตี อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส พบว่า ชุมชนเกาะมาตี มีการจัดการน้ำผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมานานกว่า 50 ปี โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นบูรณาการองค์ความรู้ในการจัดการน้ำ ควบคู่กับองค์ความรู้สมัยใหม่ จึงสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่ชุมชนมาจนถึงทุกวันนี้ โดยปราศจากความขัดแย้งใด ๆ สอดคล้องกับ บทสัมภาษณ์ นายธฤต ฉัตรกมลวรกิจ หัวหน้าสำนักปลัดเทศบาลตำบลหนองตอง กล่าวว่า “กระบวนการบริหารจัดการลุ่มน้ำวัง โดยเฉพาะลุ่มน้ำในภาคเหนือถือว่ามันมีต้นทุนที่แตกต่างกัน เพราะเรามีระบบชุมชน แก่เหมือนแก่ฝ่าย เป็นตัวสอดรับในเรื่องการแก้ไขปัญหาในระยะยาวสามารถตอบโจทย์ปัญหาทั้งในเชิงสังคมวิทยา และในเชิงทรัพยากรธรรมชาติ เช่นเดียวกับ บทสัมภาษณ์ นายสุรัตน์ชัย อินทร์วิเศษ หัวหน้าการจัดการสวนป่า องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ภาคเหนือ วันที่ 20 มิถุนายน 2559 ที่กล่าวว่า “การบริหารจัดการลุ่มน้ำวัง เราต้องมีการบริหารจัดการโดยมีวิถีคิด และดำเนินงานหลาย ๆ ด้าน เป็นระบบผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับศาสตร์สมัยใหม่ รวมทั้งการบูรณาการการทำงานทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน ให้เป็นองค์รวม”

8) กิจกรรมที่หลากหลายและมีอย่างต่อเนื่อง ยึดโยงการอนุรักษ์กับความเชื่อของชุมชน และฐานภูมิของแผ่นดิน สื่อสาร สร้างจิตสำนึกอย่างต่อเนื่อง (A = Authentic Activities Continuously) ด้วยเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างคนในชุมชน เพื่อเชื่อมสายสัมพันธ์ที่กระหว่างคนในชุมชนผ่านกระบวนการหรือขั้นตอนในการสื่อสาร การทำงาน/การจัดงานร่วมกันในหลากหลายรูปแบบ ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาวิจัยของประวิทย์ เรืองจรัส (2544) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำแกว อำเภองาว จังหวัดลำปาง พบว่าชุมชนลุ่มน้ำแกว มีลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน แนวทางและรูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้นั้นควรอาศัยระบบเครือข่ายทางสังคมและความสัมพันธ์กันภายในชุมชนเดียวกัน ให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาภายในท้องถิ่น ผ่านพิธีกรรมและความเชื่อดั้งเดิมที่มีต่อป่า มีการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างเป็นระบบและถ่ายทอดต่อเนื่อง ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน โดยสอดคล้องกับ แนวคิดเรื่องการจัดการความรู้ในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดย กาญจนา แก้วเทพ (2538) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนซึ่งเป็นผู้ใช้ทรัพยากรกับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในฐานะของทรัพยากร ใน 3 มิติ คือ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน หรือระบบเครือข่ายเดียวกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน 2) ความสัมพันธ์ระหว่างคน กับธรรมชาติ เป็นการแสดงถึงศักยภาพในการคิดค้นของมนุษย์ โดยการเรียนรู้จากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับการดำรงชีวิตและสอดคล้องกับธรรมชาติ และ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เป็นการสร้างสัญลักษณ์แทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีคุณและโทษต่อมนุษย์ เพราะว่ามีมนุษย์มีความปรารถนาที่จะได้รับความปลอดภัยและมีความหวังว่าอำนาจจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจะช่วยคุ้มครองได้

9) สร้างเครือข่าย และชุมชนต้นแบบในการจัดการลุ่มน้ำแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (N = Networks for Community Integrated Management) ในการจัดการลุ่มน้ำให้ประสบความสำเร็จจะต้องมีกระบวนการสร้างเครือข่ายในทุกระดับตั้งแต่ระดับชุมชน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ระดับประเทศ และเชื่อมโยงกับเครือข่ายลุ่มน้ำหลักและลุ่มน้ำสาขาในทุกพื้นที่ เน้นการทำงานในรูปแบบประชารัฐ ใช้ชุมชนเป็นฐานในพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ในแง่ของการพัฒนาแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน (People's Participation Development) ซึ่งเป็นปรัชญาการพัฒนาที่เน้นกิจกรรม ที่ประชาชน ชุมชน ได้ตระหนักถึงการเป็นผู้พัฒนา มากกว่าการเป็นเพียงผู้ถูกพัฒนา เพื่อให้ประชาชน ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา ทั้งการตัดสินใจในการพัฒนา การดำเนินการและการประเมินผลประโยชน์ที่ได้รับ ประชาชนจึงมีความรู้สึกว่าเขาเป็นเจ้าของในการพัฒนา ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและหวงแหนสิ่งที่ได้มาจากการพัฒนา สอดคล้องกับเวทีประชุมกลุ่มย่อยลุ่มน้ำวังล่าง วันที่ 20 กรกฎาคม 2558 ที่ได้สรุปว่า “กลุ่มประชาชนต้องสร้างให้เขาเป็นวิถีชีวิตต้องให้เขารัก มีความผูกพันในสิ่งเหล่านี้ ต้องสร้างให้มีจิตสำนึกในภาพรวม สร้างการบริหารจัดการโดยภาคประชาชนมีการแบ่งกลุ่มการบริหารจัดการ มีวิธีการมีระเบียบของเขา สร้างกลุ่มการบริหารจัดการโดยมีคณะกรรมการผู้ที่เกี่ยวข้องหรือประชาชนที่มีส่วนเข้ามาเป็นสมาชิกนั้นแล้วก็จะเข้ามาคุยกันว่า จะบริหารกันอย่างไร มีการจัดสรร บริหาร และดูแล

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งในเชิงนโยบาย และการนำนโยบายสู่การปฏิบัติ และข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในครั้งต่อไปดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1.1 การวางยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำแบบมีส่วนร่วมของชุมชนจะสำเร็จได้นั้นการภาครัฐและประชาชนจะต้องต้องปรับบทบาท วิธีคิด กระบวนการ และวิธีการใหม่ในการดำเนินงาน

1.2 การจัดการของภาครัฐต้องมีการปรับปรุงทั้งระบบ ทั้งรูปแบบ กระบวนการ และโครงสร้าง การดำเนินงานโดยเน้นการบูรณาการเชื่อมโยงเป็นหลักแนวทางสำคัญ

2. ข้อเสนอการนำนโยบายสู่การปฏิบัติ

2.1 การดำเนินงานผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการที่จะกำหนดทิศทางกลยุทธ์ รวมทั้งแผนงาน โครงการ และกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ทุกภาคส่วนสามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ ตามบทบาทของตนเองได้อย่างเหมาะสม สอดคล้อง

2.2 เมื่อได้แผนยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชนมาแล้ว ควรมีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการอีกครั้ง เพื่อถ่ายทอดแผนลงสู่การปฏิบัติ และมีการติดตามผลการดำเนินงานรายไตรมาส และเมื่อสิ้นสุดระยะเวลาการดำเนินงาน ผู้รับผิดชอบแต่ละโครงการจัดทำรายงานผลการดำเนินงาน พร้อมทั้งสรุปผลการดำเนินงานในภาพรวม เพื่อให้สามารถประเมินสถานการณ์การดำเนินการ ภายใต้แผนฯ แบบมีส่วนร่วมของชุมชน

2.3 ในระหว่างปีของการดำเนินงานตามแผนฯ ควรมีหน่วยงานกลางซึ่งทำหน้าที่ประสานงาน และดำเนินการจัดประชุมเพื่อติดตามผลการดำเนินงานของผู้รับผิดชอบทุกฝ่ายอย่างต่อเนื่อง

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

3.1 งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นในการศึกษาเชิงลึกในมิติของการวางยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน หากมีผู้สนใจที่จะศึกษากรอบแนวทางในการวางยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำอื่นๆ ย่อมเกิดประโยชน์ สามารถเชื่อมโยงและสะท้อนภาพการพัฒนาและการวางยุทธศาสตร์ การจัดการลุ่มน้ำในภาพรวมของประเทศได้

3.2 งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นศึกษาในมิติของการวางยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน หากมีผู้สนใจที่จะศึกษาในกรอบ แนวทางอื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กาญจนา แก้วเทพ และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ. (2538). การพึ่งตนเอง: ศักยภาพในการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชน.

กรุงเทพฯ: สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.

เกษม วัฒนชัย. (2544). นโยบายการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ. ใน Thailand Education.

ขวัญภา สุขคร. (2556). เรียนรู้ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน. โครงการ

ภูมิปัญญาสู่คุณค่าเชิงนิเวศ ประจำปีงบประมาณ 2555. กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1.

ชวัลย์ เรืองประพันธ์. (2543). สถิติพื้นฐานพร้อมตัวอย่างการวิเคราะห์ด้วยโปรแกรม Minitab SPSS และ SAS. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ชโลบล นับแสน และคณะ (2560). “การสื่อสารเพื่อจุดใจของผู้นำและวัฒนธรรมองค์การที่มีอิทธิพลต่อ

พฤติกรรมกรเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร”. วารสาร Veridian E-Journal, Silpakorn University

ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ. ปีที่ 10. ฉบับที่ 1

เดือนมกราคม - เมษายน 2560 : 401

ณชพงศ จันจุฬา. (2552). โครงการวิจัยการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสายบุรี

กรณีศึกษา : การจัดการน้ำแบบรัฐและแบบชาวบ้านในพื้นที่ตำบลกาเยาะมาตี อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์และคณะ. (2556). การจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการลุ่มน้ำสาขาแม่แตง

จังหวัดเชียงใหม่. สถาบันวิจัยสังคม: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ประวิทย์ เรืองจรัส. (2544). การจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำยาว อำเภอกวาง

จังหวัดลำปาง. ค้นคว้าอิสระตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ

มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.

นราธร สายเส้ง. (2560). “ธรรมชาติมนุษย์กับมุมมองเชิงพื้นที่”. วารสาร Veridian E-Journal, Silpakorn

University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ. ปีที่ 10. ฉบับที่ 1 เดือน

มกราคม - เมษายน 2560 : 635.

วิจารณ์ พานิช. (2548). การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อ

สังคม (สคส.).

ศิวาพร ไชยพุด. (2555). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำ : กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำแม่กวง

จังหวัดเชียงใหม่. ปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง,

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.

สัจจา บรรจงศิริ และคณะ. (2555). โครงการวิจัย การขับเคลื่อนบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบผสมผสาน

ของประเทศสู่การปฏิบัติ : กรณีศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำวัง. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554)**. กรุงเทพฯ.

สิริชัย วิชโรท. (2525). “การพัฒนาท้องถิ่นและชุมชนแบบบูรณาการ: ยุทธวิธีที่เป็นความหวังเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชน”. วารสารพัฒนบริหารศาสตร์. 22 (1 มกราคม 2525).

อิเล็กทรอนิกส์

ปราโมทย์ ไหม้กลัด. (2557). **ทางออกการจัดการน้ำของไทย**. [เว็บไซต์]. สืบค้นจาก <http://thaipublica.org/2014/03/water-management-solutions/>

การสัมภาษณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์แสงสรรค์ ภูมิสถาน. (14 มิถุนายน 2558). สัมภาษณ์. ภาควิชาบริหารงาน คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประสงค์ แสงแก้ว. (15 มิถุนายน 2558). สัมภาษณ์. นายกสมาคมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จังหวัดลำปาง. จังหวัดลำปาง.

พินิจ สุวรรณสุระ. (17 กรกฎาคม 2558). สัมภาษณ์. นายองค์การบริหารส่วนตำบลวอแก้ว. ตำบลวอแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง.

จ่านง จันทร์จอม. (28 กรกฎาคม 2558). สัมภาษณ์. ผู้ใหญ่บ้าน. บ้านสามขา อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง.

ธันย์ นุชนิยม. (28 กรกฎาคม 2558). สัมภาษณ์. รองนายกเทศมนตรีตำบลแม่เกาะ. ตำบลแม่เกาะ อำเภอแม่เกาะ จังหวัดลำปาง.

วัลลภ ทองอ่อน. (7 มิถุนายน 2559). สัมภาษณ์. หัวหน้าศูนย์ภูมิสารสนเทศเพื่อพัฒนาท้องถิ่น. จังหวัดกำแพงเพชร.

เพ็ญภักดิ์ รัตนคำฟู. (7 มิถุนายน 2559). สัมภาษณ์. นายกเทศมนตรีตำบลเกาะคา. จังหวัดลำปาง.

ธฤตญ์ ฉัตรกมลวรกิจ. (19 มิถุนายน 2559). สัมภาษณ์. หัวหน้าสำนักปลัดเทศบาลตำบลหนองตอง. จังหวัดเชียงใหม่.

สุรัตน์ชัย อินทร์วิเศษ. (20 มิถุนายน 2559). สัมภาษณ์. หัวหน้าฝ่ายการจัดการสวนป่า. องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ภาคเหนือ. จังหวัดลำปาง.

สุรัตน์ชัย อินทร์วิเศษ. (20 มิถุนายน 2559). สัมภาษณ์. หัวหน้าฝ่ายการจัดการสวนป่า. องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ภาคเหนือ. จังหวัดลำปาง.